

A FIZIKA TANÁRKÉPZÉS HELYZETE SZLOVÁKIÁBAN

PREPARE TO PHYSICS TEACHERS IN SLOVAKIA

Kecskés Árpád

Konstantin Egyetem, Természettudományi Kar, Fizika Tanszék, Nitra

ÖSSZEFOGLALÁS

A Szlovákiai tanárképzés (beleértve a magyar kisebbségi tanárképzést is) történelmének fejlődése bonyolult múltra tekint vissza. Szervezett formában a magyar általános iskolák tanítóinak képzése az 1953-ban megalakult Felsőfokú Pedagógiai Iskolában kezdődött, amelyet az 1960/61 tanévtől a Nyitrai Pedagógiai Intitút magyar tagozatára helyeztek át. A gimnáziumi magyar tanárképzés az 1977/78 tanévtől kezdődött szervezett formában, amikor országosan bevezetésre került az egységes tanárképzés Csehszlovákiában.

ABSTRACT

Training of teachers in Slovakia (including minority schools) has undergone a complicated history. Training of teachers for hungarian minority elementary schools began in 1953 at Higher Pedagogy College in Bratislava, which moved to Nitra to the Hungarian Department of the Pedagogical Institute. Training of professors for hungarian grammar schools began in Nitra in 1977/78 when the unified statewide training of teachers in Czechoslovakia was introduced.

KULCSSZAVAK/KEYWORDS

fizika tanárképzés, akkreditáció, a fizika tanítása doktori iskola, tehetséggondozás, training of physics teachers, accreditation, doctoral study in Methodology of Physics, care for talents

BEVEZETÉS

A szlovákiai tanárképzés (beleértve a magyar kisebbségi tanárképzést is) történelmének fejlődése bonyolult múltra tekint vissza. Jól ismert tény, hogy a 2. világháború után a ki- és betelepítések következtében a szlovákiai magyarság szinte értelmiségi réteg nélkül maradt. Magyar nyelvű alap- és középiskolák 1950-ig nem voltak. Az értelmiség-hiány pótlásában elsősorban pedagógusokra volt szükség. Ebben az időben nagy gyorsan hathetes tanfolyamokon készítették fel az érettségivel (több esetben azzal sem) rendelkező fiatalokat a tanítói teendők ellátására.

A MAGYAR NYELVŰ TANÁRKÉPZÉS FEJLŐDÉSÉNEK RÖVID ÁTTEKINTÉSE

A 2. világháború után a magyar pedagógusképzés (1946.IV.7) törvényrendelet értelmében indulhatott meg, amikor megalakultak az egyetemek pedagógiai karai: Pozsony (1947-Bratislava), majd a következő évben kihelyezett konzultációs központjai Besztercebánya,

Kassa, és Nyitra (B. Bystrica, Košice, Nitra). Így 1949-ben a pozsonyi Egyetem Pedagógia Karán tanulhattak már a megalakulóban levő magyar iskolákra készülő tanítójelöltek is.

Újabb változást a 66/1953 sz. Kormányrendelet jelentett: megalakult a négyéves képzési idejű Pedagógiai Főiskola (Pozsony – átveszi a gimnáziumi tanárképzést), valamint a kétéves képzési idejű Felsőfokú Pedagógiai Iskolák (az általános iskolák felső tagozatának szaktanítóit képezték). Csehszlovákiában 8 ilyen intézmény közül 3 Szlovákiában alakult (Pozsony – az általános iskolák felső tagozatának magyar tanítóit képezte). A magyar nyelvű gimnáziumi tanárok képzése a Pedagógiai Főiskolán történt részben magyar nyelven oktatott szakcsoportokban.

Ez az állapot sem élte túl az 5-éves átlagos élettartamot, mivel 1959-ben kormányrendelet megszünteti a Pedagógiai Főiskolát, Felsőfokú Pedagógiai Iskolákat és a Pedagógiai Gimnáziumokat.

Helyettük megalakultak a Pedagógiai Intitutumok (Intézetek) az alapiskola alsó és felső tagozata pedagógusainak képzésére (a gimnáziumi tanárképzés az egyetemekre került vissza).

Az 57/1959 sz. kormányrendelet értelmében, tehát a szlovákiai tanítóképzésnek egy újabb reformkorszaka kezdődött, amikor az alapiskolai tanítóképzés is szerves részévé vált az egyetemi hálózatnak (19 ilyen intézmény alakult). Az 1960/61 tanévtől a magyar tanítók képzését a Nyitrán megalakult intézet (intitút) vette át.

Az intitutumok mindössze 5-éves működése alatt újabb és újabb változások követték egymást az oktatási folyamat tartalmát és struktúráját illetően. A 166/1964 sz. törvényrendelettel újabb változás következett, mivel megalakultak a Pedagógiai Fakultások (összesen 12, ebből 4 Szlovákiában – Besztercebánya, Nyitra, Eperjes, Nagyszombat). Az intézmények többsége egyetemi karként alakult, néhány pedig önálló intézmény lett, főiskolai jogkörökkel. Nem vitás, hogy az intézetek működésében mély nyomokat hagytak az 1968-ban bekövetkezett események is.

Az elmondottakból láthatjuk, hogy szervezett formában a magyar alapiskolák tanítóinak képzése az 1953-ban megalakult Felsőfokú Pedagógiai Iskolában kezdődött. A magyar iskolák részére folyó tanítóképzés (kivéve a gimnáziumokat) 1960-ban került szervezett formában Nyitrára, majd az 1977/78 tanévtől a gimnáziumi tanárképzés is. A szlovákiai magyar tanítóképzés az eltelt több mint 50 év alatt hasonlóan a szlovák tanítóképzéshez nagy változásokon ment keresztül.

A magyar tanítóképzést az általános reformsorozatokon kívül még egyéb körülmények is befolyásolták. A reform sorozatokból érdemes kiemelni, hogy az 1977/78-as tanévtől kezdve Csehszlovákiában országosan bevezetésre került az egységes tanárképzés, ami azt jelentette, hogy a Pedagógiai Fakultásokon is az egyetemekhez hasonlóan országosan elfogadott egységes tantervek szerint kezdődött az oktatás. Ezt az időszakot követően az 1989-ben történt politikai események nagymértékben befolyásolták a szlovákiai tanárképzés helyzetét.

AZ 1989 UTÁNI HELYZET

A politikai fordulat után az önálló pedagógiai fakultások főiskolákká, ill. egyetemekké formálódtak önálló jogkörökkel és autonómiával, amely állapot az önálló Szlovákiában (1993.I.1) továbbra is megmaradt. A további fejlődést Nyitra példáján próbálom illusztrálni: A SZNT 140/1992 sz. törvényrendelete a Nitrán működő két főiskola (Pedagógiai Fakultás és Mezőgazdasági Főiskola) fúziójaként létrehozta a Nitrai Egyetemet. Egyidőben (1992.II.27) a SZNT határozattal javasolta az egyetemen a Nemzetiségi Kultúrák Karának létrehozását

is.

Az egyetem azonban (július 1.- november 12., közötti időszakban) nem tudta megkezdeni tényleges működését, ezért a SZNT (1992.XI.18) az 563/1992 sz. rendeletével az egyetemet ismét két főiskolára osztotta. Ez után az egymástól függetlenül működő két intézmény máig is önállóként megmaradt: Pedagógiai Főiskola (1992-1996, 3 karral), majd időközben megváltoztatott Konstantin Egyetemre (1996. X. 23), ma már 5 karral, valamint a Szlovák Mezőgazdasági Egyetem.

Az egyetem átalakulási folyamata végül is további 10 év eltelte után (2003. XI.11.) az 5 karnak - a Középeurópai Tanulmányok Karának a megalakulásával egyenlőre befejeződött.

Mivel a magyar hallgatók nagy többsége erre a karra került, a korábbi tagozatos forma megszűnt. A magyar tanárképzést az egyetemen (1996-tól) rövid ideig magyar nemzetiségű rektor-helyettes irányította, majd (1999-től) az egyes karok dékán-helyetteseit bízták meg a magyar képzés felügyeletével. Az 5-ik kar megalakulásával a magyar nyelvű képzés irányítását a karon megalakult kari vezetés vette át teljes egészében.

A Pedagógiai Főiskolán a 3 karon kívül a Nemzetiségi Kultúrák Intézete is megkezdte működését (a Pedagógia Karon megmaradt a Roma Kultúra Tanszék, amely 1991-ben alakult, és máig is működik).

Az 1994-ben megvalósult szigorú akkreditáció után megkezdődött az oktatási folyamat átalakításának kezdeti fázisa, amelynek keretén belül áttértünk a kétszintű oktatási folyamatra (3+2 év) és az értékelés kredit rendszerének kísérleti fázisára. A diákoknak szabadon megválasztható szakpárosításokat engedélyeztünk, így a fizikával előforduló párosítások száma jóval meghaladta a tízet is. Megtörtént a tanterv innoválása is és az átdolgozott tantervek bevezetésével egyidőben kísérleti jelleggel érvényességbe lépett a diákok teljesítményének pontozásos értékelése (az egyetemen elsőként a TTK-n érdemjegy helyett egy elfogadott helyi – kari pontozásos rendszer lépett érvénybe, amely végül is elvezetett a jól ismert kreditrendszer bevezetéséhez – Bolognai egyezmény értelmében).

A nyitrai magyar tanítóképzést értékelve elmondható, hogy az első tíz évet a fellendülés korszakának tekinthetjük, majd a következő 20 év elég küzdelmes időszakot jelentett, s talán az 1989 utáni időszak, ha nehézkesen is, de ismét némi pozitívumot hozott, mivel bővült a magyar tagozat és 1991-ben a főiskola statumába bekerült a magyar tagozat létezéséről szóló rendelkezés is és 2003-ban pedig megalakult a már említett Középeurópai Tanulmányok Kara is.

Érdemes talán itt megemlíteni, hogy 1975-1990 között Nyitrán már nem nyíltak magyar nyelvű tanítói szakok, de korlátozták bizonyos szaktárgyak szlovák nyelvű tanítóinak a képzését is. Ez várhatóan tanítóhiányban mutatkozott főleg magyar vonatkozásban. Ez látható a következőkből is: 1962-1978 között, tehát 17 év alatt Nyitrán a magyar tagozaton 1850 pedagógus szerzett diplomát, ebből 350 alsó tagozatos és 1500 felső tagozatos tanítói szakon. 1979 – 1990 között újabb 12 év alatt csupán 500 diák végzett, ebből 330 alsó tagozatos volt. Így a már gimnáziumi képesítésű végzős magyar tanárok száma csupán 170 volt [1]. Ez alatt az idő alatt nemcsak a diákok összlétszáma csökkent, hanem a magyar oktatóké is csaknem a felére.

Kedvezően alakult a helyzet közvetlenül a rendszerváltás után, mivel 1994-2004 között évente átlagosan több mint 600 hallgató tanult magyar nyelven, de viszont bizonyos tanszékeken a tantárgyakat kisebb – nagyobb mértékben szlovákul tanulták a hallgatók, sőt voltak tanszékek ahol kivételesen csak szlovák nyelven folyt az oktatás. Az elmúlt közel 50 évben több mint 5000 magyar pedagógus szerzett diplomát Nyitrán, ami jó közelítésben a magyar iskolákban működő (működött) pedagógusok több mint 80%-át teszi ki, leszámítva már a nyugdíjba vonult kollégákat is.

A MAGYARNYELVŰ FIZIKA TANÁRKÉPZÉS NYITRÁN (SZLOVÁKIÁBAN)

A Konstantin Egyetem Fizika Tanszéknek a szlovákiai fizika szakos tanítók és tanárok képzésében (főleg magyar vonatkozásban) fontos szerepe volt és még van is. Az Egyetem TTK-án van pillanatnyilag is csak az egyetlen Fizika Tanszék Szlovákiában, ahol még lehet ugyan korlátozott mértékben fizikát magyar nyelven tanulni, (a tanszék személyi állományától függően), mivel a szlovákiai magyar nyelvű felsőoktatási intézmények egyikén sem (Középeurópai Tanulmányok Kara, Sellye János Egyetem) található fizika tanszék. A tanszék 1962. IX.1-én alakult az akkori Pedagógia Intézet (Institut) Matematika és Fizika Tanszékétől leválva. A tanszék magyar csoportja lényegében véve a megalakulástól a közelmúltig zökkenőmentesen működött. A tanszék különösen magyar vonatkozásban volt kedvező helyzetben, mivel 1962-től 4 magyar oktatója volt és ezenkívül 1975-től (kezdetben óraadóként, majd 1990-től főállásban) haláláig egy budapesti vendégprofesszor (Dr. Cornides István) is tanított a tanszéken. Ez az oktatói csoport 1980-ig szakmailag nagyon megerősödött, mivel mindannyian megszerezték a tudományos fokozatot és a docensi habilitációt, majd egyikük a professzori inaugurációt is (a dolgozat szerzője). Ez a csoport el tudta látni 80-90%-ra a teljes tanterv magyar nyelvű tanítását fizikából a szlovák csoportokkal azonos szakmai szinten. Ezenkívül képesek voltak szlovák nyelven is oktatni. Pl. a dolgozat szerzője tanszékvezetői beosztásban (1989-2006-ig, közben 1999-2002 dékán-helyettesként, a tanszék megalakulásától számítva pedig tanszékvezető helyettesként) hosszú időn keresztül 3 alaptárgyat a szlovák és magyar nyelvű csoportokban is párhuzamosan tanított, amíg erre igény volt.

A tanszék jelenlegi oktatói állománya a magyar nyelvű oktatás szempontjából:

- 1 professzor 65 évnél idősebb, nyugdíjas, főállásban (magyar nyelven is oktathat),
- 1 docens 65 évnél fiatalabb (szükségszerűen magyar nyelven is oktathat),
- 1 docens 65 évnél idősebb (nyugdíjas, óraadóként magyar nyelven is oktathat),
- 1 adjunktus PhD fokozattal (tanszékvezetői beosztásban, magyar nyelven is oktathat).

Ebből látható tehát, hogy még ma is képes volna a tanszék részben magyar nyelven tanítani a fizikatanári szak iránt érdeklődőket, ha volna megfelelő érdeklődés az érettségiző diákok között a tanári pálya iránt.

Mint az előzőekből látható 1978-ig csak az alapiskola felső tagozata fizika szakos tanítóit képeztük s ezalatt a 16 év alatt 595 fizika szakos tanító végzett, ebből 202 a magyar tagozaton. Az egységes tanárképzés bevezetése (1978) után már a gimnáziumi tanárképzés is a hatáskörünkbe került. Az 1978 -1995 időszakban összesen 283 fizika szakos tanár végzett, ebből viszont csak 18 a magyar tagozaton. Az egyetem megalakulásától 1996 - 2009 időszakban az összes 217 végzős fizika szakos közül 62 végzett a magyar tagozaton.

A továbbiakban szeretném még megjegyezni, hogy tanszékünk a többszöri akkreditációt túlélve megtartotta a megkövetelt tudományos színvonalat és a hozzá tartozó jogosultságokat.

A tanszék a tanárképzés (bakkalariátusi és mesterfokú szint) mellett az utolsó akkreditációtól anyagfizikából (fizikus képzést) is megkapta a mindkét szintű képzési jogosultságot. Sőt anyagfizikából a doktoranduszi képzésre is jogosultak vagyunk.

A fizika tanításának doktoranduszi képzési formáját valamint a habilitációk és inaugurációk jogosultságát az 1994-ben lezajló akkreditációtól mindmáig (a jogosultság lecsengéséig 2010-ig) tudjuk tartani, és a jelenleg befejezéséhez közeledő komplex akkreditáció során is kezdeményeztük ezen jogosultságok további fenntartását.

Az Akkreditációs Bizottság rövidesen várható döntését több szigorú követelmény teljesítése is előfeltételezi, pl:

- a mesterfokú képzés a doktori iskola a habilitációk és inaugurációk garantálásához a 65 évnél fiatalabb (főállású) professzorok és docensek száma a tanszéken (egyetemen),
- az egy professzorra, docensre és PhD-vel rendelkező oktatóra eső hallgatók száma (nem haladhatja meg a 20),

- a tanszék tudományos teljesítményének színvonala (hazai és nemzetközi projektek száma, referált folyóiratokban megjelent publikációk, ...).

Az Akkreditációs Bizottság döntése alapján a felsőfokú intézményeket várhatóan három csoportba rangsorolják majd:

- egyetemi szintű felsőfokú intézmény (garantálja a mindhárom fokú képzést és főleg alapkutatót végez, csak ez az intézmény használhatja az „egyetem“ megjelölést),

- főiskolai szintű felsőfokú intézmény (garantálja az alapfokú, valamint mesterfokú képzést és kivételes esetben a harmadfokú képzési jogosultságot is megkaphatja, ezenkívül főleg alapkutatót végez),

- átmenetileg léteznek pillanatnyilag besorolás nélküli felsőfokú intézmények (ezek türelmi időt kapnak a hiányosságok eltávolítására, ha ez nem sikerül a megadott terminusig akkor a főiskolák közé sorolják be, egyelőre garantálhatják az alapfokú, valamint a mesterfokú képzést és a harmadfokú képzési jogosultságot is megkaphatják),

Ez a besorolás nagyon fontos jelentőségű lesz, mivel az érintett intézmény további sorsát teljes mértékben megpecsételi (az intézmény további képzési lehetőségeit és az odaítélt költségvetését is ez a besorolás határozza majd meg). A besorolás nélküli egyetemek, amelyek jelenleg nem tudják teljesíteni mind a hat követelményt, türelmi időt kapnak a hiányosságok eltávolítására, ha ez nem sikerül, akkor a főiskolák közé sorolják be.

A fizika tanárok képzésének további helyzetét igen nagy mértékben befolyásolja az a jól ismert tény is, hogy a diákok érdeklődése a fizika és fizikatanári szak iránt állandó jellegű csökkenést mutat (függetlenül a képzés nyelvétől). Ennek megváltoztatására elég nehéz találni és megfogalmazni elfogadható javaslatokat. A tanszéken már különböző csalogató trükkökhöz is folyamodtunk:

- felkutattuk pl., a potenciálisan, ha bár kis számú érdeklődőket (mivel nem tartottunk felvételit) és a nyári szünidő elején meghívtuk egyhetes tanszéki tartózkodásra (megtérítve a teljes ellátásukat) és megfelelő szakmai programot biztosítva részükre. Sajnos azonban még az ilyen csalogatás sem talált minden esetben pozitív visszhangra és nem ismerjük a résztvevők végső elhatározását, hogy belépnek-e, vagy sem az első évfolyamba.

Egy másik próbálkozásunkat még a múlt évben, november végén valósítottuk meg. Egy szakmailag és didaktikailag jól átgondolt „A fizika vidáman és komolyan“ című fizikai témakörökből összeállított, két tanítási óra terjedelmű demonstrációs kísérletekkel kiegészített (a legegyszerűbb mechanikai, villamosságtani jelenségektől az alacsony hőmérsékletű szupravezetésen keresztül a fényvezető optikai szálak és az elektron hullámtermészetének demonstrálásáig) bemutatóval meglátogattuk azokat a Nyitra környékén található gimnáziumokat (összesen 9-t), ahol potenciális érdeklődőkre számíthattunk az egyetemünk (tanszékünk) vonatkozásában. Sajnos ez a kezdeményezésünk sem vezetett a várt eredményhez a jelentkezők számát illetően.

Tanszékünkkel kapcsolatosan szeretném még megjegyezni, hogy igen nagy gondot fordít a tehetséggondozásra is (TDK, Fizikai olimpia). Több mint 40 éve a tanszéken működik a

Fizikai Olimpia Kerületi Bizottsága és 1964-től ketten a FO Központi Bizottságának tagjai vagyunk. Ettől az időponttól minden évben garantálom a versenyfeladatok magyar nyelvű fordítását (az utóbbi 5 évben nagymértékben besegít egy fiatalabb kolléga). 1983 – 2000 között tanszékünk volt a Fizikai Olimpia Központi Bizottságának székhelye és 1978 – 2000 között a csehszlovák, majd a szlovák nemzetközi olimpiai csapat felkészülését biztosító konzultációs központ is. Ebben az időszakban több esetben sor került a volt csehszlovák, magyar, osztrák és lengyel olimpiai csapatok olimpia előtti találkozására (Nyitra, Sopron,...). A fizikai olimpiában elért eredmények a magyar diákok szempontjából nagyon kedvezőnek minősíthetők, főleg a komáromi magyar gimnázium diákjai eredményeinek (de nem utolsó sorban tanáraiknak is) köszönhetően. A gimnázium diákjainak a fizikában és matematikában elért eredményei a nyitrai kerületben (de szlovákiai viszonylatban is) kimagaslóak. Évente a legtöbb első három helyet elfoglaló sikeres megoldójuk van. Több esetben ezek a diákok tagjai voltak a szlovák nemzetközi olimpiai csapatnak is, ahol általában szintén sikeresen szerepeltek (ezt igazolni tudják a magyar olimpiai csapat kísérői is).

Tanszékünk 1965-től megszakítás nélkül tartja a kapcsolatot a Szegedi Tanárképző Főiskola Fizika Tanszékével. Ez az együttműködés nagyon pozitívan értékelhető, mivel az évente megrendezésre kerülő tanulmányi kirándulások szervezésén túlmenően (az utóbbi két évben már az ELTE tanösvényére is bemenészkedtünk, Dr. Juhász András tanár úr jóvoltából) a tanszékeink tagjai elég rendszeresen látogatják kölcsönösen a testvéri tanszékeket, részt vesznek a tanszékek rendezvényein, publikálnak a kiadványaikban (DIDFYZ - nemzetközi didaktikai konferencia, tanszéki szemináriumok, TDK,...)

A magyarországi együttműködés támogatásában nagy szerepe volt/van a Szlovákiai Matematikusok és Fizikusok Egyesületének is. Az egyesületünk a múltban az Eötvös Loránd Fizikai Társulattal együttműködésben több esetben lehetővé tette részvételünket a Középiskolai és Általános Iskolai Fizikatanári Ankétokon, valamint a Magyarországon fizikából megrendezett nemzetközi didaktikai GIREP-konferenciákon.

BEFEJEZÉS

A dolgozatban szerettem volna rövid áttekintést nyújtani a szlovákiai tanárképzés helyzetéről. Ennek keretén belül a nyitrai magyar nyelvű fizikatanár képzés helyzetét is vázoltam, valamint a pillanatnyilag elérhető lehetőségeket ebben a vonatkozásban.

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

A dolgozat a Szlovák Oktatásügyi Minisztérium 3/6472/08 sz. KEGA projektjének keretén belül készült.

IRODALOMJEGYZÉK

1. Kopál, J., Šedivý, O.: Štúdium a absolventi Pedagogickej fakulty v Nitre 1962-1988. PF Nitra (1988). s. 345
2. www.ukf.sk (az egyetem honlapja)

SZERZŐ

Prof. RNDr. Kecskés Árpád, PhD., egyetemi tanár, Konstantin Egyetem, Természettudományi Kar, Fizika Tanszék, Nitra, Tr. A. Hlinku 1, akecskes@ukf.sk

